

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23.05.1979, sp. zn. Cpj 301/77, ECLI:CZ:NS:1979:CPJ.301.1977.1

Číslo: 34/1985

Právní věta: Ve výroku rozsudku, jímž je ve smyslu ustanovení § 10 odst. 2 o. z. a § 12 odst. 2 zák. práce omezována způsobilost občana k právním úkonům, určují soudy rozsah tohoto omezení se zřetelem k právním úkonům, z nichž vznikají podle ustanovení občanského zákoníku 2) , případně podle ustanovení jiných právních předpisů, občanskoprávní vztahy mezi občany navzájem a mezi občany a organizacemi, a se zřetelem k právním úkonům, z nichž vznikají (především podle ustanovení zákoníku práce 3) , ale i podle jiných předpisů) vztahy při účasti občanů na společenské práci. S omezením občana ve způsobilosti k právním úkonům ve smyslu ustanovení § 10 odst. 2 o. z. a § 12 odst. 2 zák. práce je spojeno i omezení procesní způsobilosti občana v rozsahu daném omezením ve způsobilosti k hmotněprávním úkonům.

Soud: Nejvyšší soud ČSR

Datum rozhodnutí: 23.05.1979

Spisová značka: Cpj 301/77

Číslo rozhodnutí: 34

Číslo sešitu: 6

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Omezení způsobilosti k právním úkonům, Právní úkony, Rozhodnutí soudu, Způsobilost k právním úkonům

Předpisy: 40/1964 Sb. § 10 65/1965 Sb. § 12

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

I.

Občanský zákoník z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Sb.) užíval pro označení způsobilosti občana vlastními úkony nabývat práv a zavazovat se k povinnostem jak pojmu způsobilost k právním úkonům, tak i pojmu svéprávnost; ve svých ustanoveních § 15 a § 16 upravoval jmenovitě úplné a částečné zbavení občana svéprávnosti.

Občanský zákoník z roku 1964 (zákon č. 40/1964 Sb.) již neužívá pojmu svéprávnost (podle důvodové zprávy k tomuto zákonu z toho důvodu, že uvedený pojem byl považován za znevažující); užívá jen pojmu způsobilost k právním úkonům a v ustanovení § 10 upravuje zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům.

Smyslem a cílem obou uvedených zákonných úprav bylo poskytnout občanům zvýšenou ochranu jejich práv a chráněných zájmů; přesto však to je rozdílnost v těchto úpravách. Podle dříve platného zákona č. 141/1950 Sb. bylo důvodem pro částečné zbavení svéprávnosti to, že šlo o zletilou osobu, která z příčin uvedených v ustanovení § 16 zákona č. 141/1950 Sb. nebyla schopna obstarávat si náležitě své věci. Naproti tomu podle ustanovení nyní platného občanského zákoníku (zákona č. 40/1954 Sb.) a podle shodné úpravy obsažené též v ustanovení § 12 odst. 2 zák. práce je důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům to, že jde o osobu, která (ze stejných příčin jako byly uvedeny v ustanovení § 16 zákona č. 141/1950 Sb.) je schopna činit jen některé právní úkony (§ 10 odst. 2 o. z.). Zákon č. 141/1950 Sb. rozlišoval tři věkové hranice, a to 6 roků, 15 roků a 18 roků (zletilost), přičemž s dosažením každé z těchto hranic byly z hlediska rozsahu způsobilosti k právním úkonům spojeny jiné právní účinky (§ 10 až § 12 dříve platného zákona č. 141/1950 Sb.). Občan, který byl částečně zbaven svéprávnosti, byl bez jakéhokoli omezení způsobilý k právním úkonům v rozsahu způsobilosti osoby starší 15 roků; k ostatním právním úkonům byl způsobilý s tím omezením, že mohl jednat jen s přivolením svého zákonného zástupce (§ 11, § 12 odst. 1, § 13 odst. 2 a § 14 zákona č. 141/1950 Sb.). Projev vůle tohoto zákonného zástupce tedy nenahrazoval, ale jen doplňoval projev vůle osoby částečně zbavené svéprávnosti, popřípadě k jejímu projevu vůle přistupoval.

Podle důvodové zprávy k zákonu č. 40/1964 Sb., kterým byl dříve platný zákon č. 141/1950 Sb. zrušen, bylo rozlišování tří věkových kategorií v zákoně č. 141/1950 Sb. jen mechanickým a nevýstižným kritériem. Tato zákonná úprava nebyla proto převzata a nyní platné právo v důsledku toho rozlišuje (pokud jde o způsobilost občana k právním úkonům z hlediska věku) jen osoby zletilé a nezletilé. Osoby, které jsou omezeny ve způsobilosti k právním úkonům, však občanský zákoník nestaví bez dalšího na roveň osobám nezletilým, nýbrž v ustanovení § 10 odst. 2 o. z. soudům ukládá, aby ve výroku vyslovujícím toto omezení současně určily jeho rozsah. Osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům jsou v důsledku toho v rozsahu daném pravomocným soudním rozhodnutím k určitým právním úkonům zcela způsobilé a v těchto právních úkonech za ně jednájí jejich zákonní zástupci. K ostatním právním úkonům (k právním úkonům nad rámec omezení vysloveného pravomocným soudním rozhodnutím) jsou tyto osoby zcela způsobilé a jednájí proto v nich samy, nezávisle na svém zákonném zástupci.

II.

1. Ustanovení § 10 odst. 2 o. z. soudy nevykládají někdy jednotně a správně, zejména v části týkající se určení rozsahu omezení způsobilosti k právním úkonům. Soudy si v některých případech neuvědomují rozdíl mezi dřívější a nynější zákonnou úpravou nebo nedoceňují význam svého rozhodnutí pro postavení občana ve společnosti. Výrok určující rozsah omezení formulují někdy neurčitě nebo nejasně a mnohdy tak široce, že ve svých důsledcích staví občana, který byl jen omezen ve způsobilosti k právním úkonům, na roveň občanovi, jenž byl této způsobilosti

Ustanovení § 10 o. z. navazuje na ustanovení § 1 a § 2 o. z. (vymezuje pojem občanskoprávních vztahů), na ustanovení § 8 odst. 1 o. z. (vymezuje pojem způsobilosti k právním úkonům) a na ustanovení § 34 o. z. (vymezuje pojem právních úkonů). Ustanovení § 12 zák. práce pak navazuje na ustanovení § 1 zák. práce, vymezuje pojem pracovněprávních vztahů, na ustanovení § 11 zák. práce, vymezuje pojem způsobilosti k právním úkonům v těchto vztazích, a na ustanovení § 240 zák. práce, vymezuje pro tyto vztahy pojem právních úkonů.

Soudy proto ve výroku rozsudku, kterým omezují podle ustanovení § 10 odst. 2 o. z., popřípadě podle ustanovení § 12 odst. 2 zák. práce, občana ve způsobilosti k právním úkonům, určují rozsah tohoto omezení jen se zřetelem k právním úkonům, z nichž vznikají podle ustanovení občanského zákoníku, případně podle ustavení jiných právních předpisů, občanskoprávní vztahy mezi občany navzájem mezi nimi a organizacemi, popřípadě se zřetelem k právním úkonům, k nimž dochází při účasti občana na společenské práci.

2. Rozhodnutí soudu o zbavení nebo omezení způsobilosti občana k právním úkonům vydané v řízení upraveném v ustanovení § 186 a násl. o. s. ř. je rozhodnutím o osobním stavu (§ 80 písm. a/ o. s. ř.), které je podle ustanovení § 159 odst. 2 o. s. ř. závazné pro každého, tedy nejen pro soudy a státní notářství, ale i pro jiné orgány a organizace. Má proto toto rozhodnutí, i když to v něm není a ani nemůže být vysloveno (§ 7 o. s. ř.), dopad i v jiných právních odvětvích.

V právním řádu existuje totiž řada předpisů, které upravují způsobilost občana k výkonu určitého práva. Podmínky jeho vzniku, rozsahu, trvání a zániku bývají upraveny různě.

Pokud je způsobilost k výkonu určitého práva vázána na to, zda je občan pravomocným rozhodnutím soudu zbaven způsobilosti k právním úkonům (popřípadě je v této způsobilosti omezen), pak správní orgán vychází z pravomocného rozhodnutí soudu o jeho způsobilosti k právním úkonům.

Tak je tomu např. podle ustanovení vyhlášky č. 59/1967 Sb., kterou se vydávají prováděcí předpisy k zákonu o myslivosti (ve znění vyhlášek č. 5/1971 Sb. a č. 10/1975 Sb.), podle níž musí být lovecký lístek odepřen osobám, které soud zcela nebo jen v omezeném rozsahu zbavil způsobilosti pro duševní poruchu nebo nadměrné požívání alkoholických nápojů. Podle ustanovení zákona č. 44/1971 Sb. o volbách do Federálního shromáždění, zákona č. 53/1971 Sb. o volbách do České národní rady, zákona č. 54/1971 Sb. o volbách do národních výborů v České socialistické republice a zákona č. 56/1971 Sb. o volbách do národních výborů ve Slovenské socialistické republice nemají právo volit a být voleni občané, kteří byli pravomocně zbaveni způsobilosti k právním úkonům pro duševní poruchu nebo jejichž způsobilost pro tuto poruchu byla omezena.

Jestliže soudem nebylo dosud o způsobilosti občana k právním úkonům pravomocně rozhodnuto, vychází správní orgán z toho, že jde o občana, který je k právním úkonům způsobilý. Správní orgán sám nemůže o způsobilosti k právním úkonům rozhodovat a nemůže ji posuzovat ani jako otázku předběžnou. Tomu brání ustanovení § 40 odst. 2 zákona č. 71/1967 Sb. o správním řízení, podle něhož si správní orgán nemůže jako o předběžné otázce učinit úsudek o osobním stavu občana, přísluší-li o tom rozhodovat soudu.

V některých případech příslušný právní předpis stanoví podmínky, za kterých se občan může stát nositelem určitého práva nezávisle na tom, zda jde o občana, který byl zbaven způsobilosti k právním úkonům (popřípadě je v této způsobilosti omezen). Tak je tomu např. podle ustanovení vyhlášky č. 124/1961 Sb., o střelných zbraních a střelivu (ve znění vyhlášky č. 96/1970 Sb.), podle něhož smí střelnou zbraň a k ní střelivo držet a nosit jediné osoba, která má povolení vydané příslušným oddělením Veřejné bezpečnosti. Podle ustanovení vyhlášky č. 87/1964 Sb. (ve znění vyhlášek č. 3/1972 Sb. a č. 174/1980 Sb.) lze udělit oprávnění k řízení motorových vozidel jenom tomu, kdo za splnění dalších ve vyhlášce stanovených podmínek je tělesně a duševně schopný k řízení takového vozidla.

Rozhodování o tom, zda občan v těchto případech splňuje podmínky požadované příslušným právním předpisem a zda tedy má způsobilost k výkonu takového určitého práva, náleží do výhradné pravomoci příslušného správního orgánu, popřípadě příslušné organizace. Soudy se proto nemohou pro nedostatek pravomoci (§ 7 o. s. ř.) zabývat, a to ani ve výroku rozsudku určujícím rozsah omezení způsobilosti občana k právním úkonům, způsobilostí občana i z hlediska těchto předpisů. Není proto správný takový postup, při němž soudy ve výroku určujícím rozsah omezení občana ve způsobilosti k právním úkonům vyslovují jeho omezení např. ve způsobilosti řídit motorová vozidla nebo ve způsobilosti volit a být volen.

3. V oblasti rodinněprávních vztahů má zákon o rodině 4) mimo jiné ustanovení, která spojují právní účinky, které nastávají přímo ze zákona, a není proto správný postup těch soudů, které ve výroku určujícím rozsah omezení způsobilosti občana vyslovují jeho omezení v těchto rodinněprávních

vztazích. Soudy pouze (podle okolností konkrétního případu) upozorní v odůvodnění rozhodnutí na tyto důsledky, a to zejména tehdy, jestliže to přispěje k instruktivnosti rozhodnutí.

Způsobilost občana stíženého duševní poruchou uzavřít manželství je upravena v ustanovení § 14 zák. o rod. Je proto nesprávný postup těch soudů, které vyslovují ve výroku rozhodnutí podle ustanovení § 10 odst. 2 o. z. i omezení občana ve způsobilosti uzavřít manželství. Ustanovením § 14 zák. o rod. není třeba se zabývat ani v odůvodnění rozhodnutí, neboť způsobilost k uzavření manželství se posuzuje nezávisle na tom, zda k tomuto rozhodnutí došlo.

III.

1. S omezením občana ve způsobilosti k právním úkonům podle ustanovení § 10 odst. 2 o. z. nebo podle ustanovení § 12 odst. 2 zák. práce, tedy s omezením ve sféře hmotného práva a v rozsahu daném tímto omezením, je spojeno, a to přímo ze zákona, i omezení jeho způsobilosti v oblasti procesního práva, tedy jeho procesní způsobilosti. Je tomu tak proto, že na ustanovení § 8 o. z. a § 11 zák. práce, jakož i na ustanovení § 10 odst. 2 o. z. a § 12 odst. 2 zák. práce, navazují ustanovení upravující způsobilost občana jednat jako účastník řízení samostatně před soudem, před státním notářstvím nebo před rozhodčí komisí, tedy jeho procesní způsobilost (srov. např. § 20 o. s. ř., § 14 odst. 1 písm. b/, § 25 not. ř. a § 13 zák. práce).

Je proto třeba posuzovat způsobilost občana jednat samostatně jako účastník řízení zejména před soudy nebo státními notářstvími podle toho, zda a v jakém rozsahu je omezena jeho způsobilost ke konkrétnímu právnímu úkonu, jehož se týká zahájené řízení. Není proto správný postup těch soudů, které určují rozsah omezení způsobilosti občana tak, že vedle omezení způsobilosti ve sféře hmotného práva (popřípadě bez vyslovení omezení v této oblasti nebo v širším rozsahu než z tohoto omezení plyne) vyslovují i omezení jeho způsobilosti jednat samostatně před soudy nebo státními notářstvími, tedy jeho procesní způsobilosti. Soudy v zájmu přesvědčivosti a instruktivnosti rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům podle ustanovení § 10 odst. 2 o. z. nebo podle ustanovení § 12 zák. práce v něm pouze uvedou (ovšem v odůvodnění a nikoli ve výroku rozhodnutí), že omezení vyslovené tímto rozhodnutím v hmotněprávní oblasti má přímo ze zákona (např. na základě ustanovení § 20 o. s. ř.) účinky i v oblasti procesněprávní.

Procesní úkony nejsou zpravidla právními úkony ve smyslu ustanovení § 34 o. z. (popřípadě ustanovení § 240 zák. práce), takže na ně nelze ani z tohoto důvodu užít postup upravený ustanoveními § 10 odst. 2 o. z. nebo § 12 odst. 2 zák. práce.

2. Soudy nevyslovují ve výroku určujícím rozsah omezení způsobilosti občana k právním úkonům, že občan není způsobilý jednat před jinými orgány než soudy a státními notářstvími, a to zejména se zřetelem k ustanovením § 15 zákona č. 71/1967 Sb. (správního řádu), podle něhož účastník může samostatně jednat v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti.

3. Právními úkony ve smyslu ustanovení § 34 o. z. a ustanovení § 240 zák. práce nejsou zpravidla ani návrhy, oznámení, podněty, stížnosti a jiná podání, s nimiž se občané, ať již v rámci tzv. petičního práva podle čl. 29 Ústavy ČSSR 5) či z jiného důvodu (např. stížnosti pracujících /6/ nebo podněty ke stížnosti pro porušení zákona 7)), obrazejí na zastupitelské sbory a státní nebo jiné orgány. Nelze proto omezovat občana v těchto jeho právech, a to ať již bez vyslovení omezení způsobilosti ve sféře hmotného práva či nad nebo mimo rámec takto vysloveného omezení. Tam, kde by byly s takovým podáním spojeny účinky podle ustanovení hmotného práva, byla by způsobilost občana k jejich podání dána v rozsahu, v němž je z hlediska ustanovení § 10 odst. 2 o. z. nebo ustanovení § 12 odst. 2 zák. práce způsobilý k takovému právnímu úkonu.

- 1) Srov. i č. 35/1985 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.
- 2) zákona č. 40/1964 Sb. (jehož úplné znění se změnami a doplňky bylo vyhlášeno pod č. 70/1983 Sb.)
- 3) zákona č. 65/1965 Sb. (ve znění se změnami a doplňky vyhlášeném pod č. 55/1975 Sb. a ve znění zákonů č. 72/1982 Sb. a č. 111/1984 Sb.)
- 4) zákon č. 94/1963 Sb. (jehož úplné znění se změnami a doplňky bylo vyhlášeno pod č. 66/1983 Sb.)
- 5) ústavního zákona č. 100/1960 Sb. (ve znění ústavních zákonů, č. 110/1967 Sb., č. 143/1968 Sb., č. 57/1969 Sb., č. 155/1969 Sb., č. 43/1971 Sb., č. 50/1975 Sb. a č. 62/1978 Sb.)
- 6) podle ustanovení vyhlášky č. 150/1958 Ú. l /Ú. v./ o vyřizování stížností, oznámení a podnětů pracujících
- 7) Srov. ustanovení § 236 a § 237 o. s. ř.